

A. Moskalenko

STAMP ORNAMENTED POTTERY FROM THE KNIAZHA HORA SITE¹ (BASED ON EXCAVATIONS 1958–1965)

The article is devoted to the publication of the pottery with a stamp design from the Kniazha Hora Old Rus fortress. During field seasons of 1958–1965, a representative collection of ceramic products was found on the settlement by a detachment of the Slavic-Rus archaeology of the Kaniv complex expedition under the direction of Halyna Mezentseva. Pots that are decorated with geometric figures-stamps are noteworthy because they are rare for the Kniazha Hora area. Studying ornamentation is very important because the décor reflects some aspects of the spiritual culture of ancient population. However, these unique findings have not been given due attention by previous researchers. In the papers, the stamp type of ornament is associated with the West Slavonic tradition. It testifies one more peculiarity of the Old Rus society's culture, in particular, of the Kniazha Hora fortress.

Keywords: the Kniazha Hora fortress, Middle Dnipro River region, Old Rus period, intercultural contacts, West Slavonic tradition, pottery, the stamp ornament.

During 1958–1965, archaeological excavations of the Old Rus time's fortress at the Kniazha Hora area were carried out by a detachment of the Slavic-Rus archaeology of the Kaniv complex expedition led by Halyna Mezentseva.² The archaeological monument is located on the high right bank of the Dnipro River within Kaniv Nature reserve, 8 km north of the present mouth of the Ros' River (Cherkasy region, Kaniv district).

The representative collection (near 1000 fragments of different vessels) of Old Rus ceramic dishes was found as a result of field excavations. The pottery collection from the Kniazha Hora site may date from 12th – first half of 13th centuries,³ by analogy with the other archaeological monuments of the Middle Dnipro River region.⁴

¹ Taking this opportunity, the author expresses sincere gratitude to the head of the Archaeological Museum of Kyiv National Taras Shevchenko's University, Lyubov Samoilenko, for her assistance in accessing the collection of findings from 1958 to 1965 from the Kniazha Hora site, and also to Vitalii Koziuba, Serhii Ryzhov, and Yevhen Synytsia for valuable consultations during researching of ceramic materials from the settlement.

² Галина Мезенцева, *Древньоруське місто Родень (Княжа гора)* (Київ: Вид-во Київського університету, 1968), 16.

³ Андрій Москаленко, «До питання про хронологію давньоруського поселення на Княжій горі за археологічним матеріалом» (Матеріали ІХ міжнародної конференції Дні науки історичного факультету, Київ, Квітень 21, 2016), 494–98.

⁴ Look: Петр Толочко, «Гончарное дело», в *Новое в археологии Киева*, отв. ред. Петр Толочко (Киев: Наукова думка, 1981), 298–301; Михаил Кучера, «Керамика», в *Археология Украинской ССР*, т. 3 «Раннеславянский и древнерусский периоды», отв. ред. Петр Толочко (Киев: Наукова думка, 1986), 448–50; Валентина Петрашенко, *Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка)* (Киев, 2005), 54–64.

Vast majority of pottery from the Kniazha Hora fortress is ornamented with traditional types of decorating for the Old Rus dishes – straight horizontal and wavy lines, “wavy quotes”, and various combinations of these elements. However, the several fragments of pottery pots, which are decorated with a rare for the Kniazha Hora area stamp type of ornamentation, represent particular interest. Despite the uniqueness, these findings have been documented and described lacunarily. Nevertheless, study of features of the ceramic ware's décor is very important because the ornamentation reflects some aspects of the spiritual culture of the ancient population. The purpose of this article is to characterize the stamp type of ornament in decorating of pottery from the Kniazha Hora Old Rus fortress in context of historical and cultural development of the Middle Dnipro River region in 12th–13th centuries.

In total, 6 fragments of pots with a stamp ornament on their shoulders in the form of horizontal rows of pressed geometric figures were found on the Kniazha Hora fortress. Some of them are kept in funds of the Archaeological Museum of Kyiv National Taras Shevchenko University. Others are known from the publications⁵ and reports⁶ of Halyna Mezentseva.

One of fragments (Fragment 1) was found in 1959 directly in the cultural layer of the unfortified

⁵ Мезенцева, *Древньоруське місто*, 170.

⁶ Галина Мезенцева, *Звіт про роботу слов'яно-руської археології Канівської археологічної експедиції Київського ордену Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Фотоальбом* (Київ: КДУ ім. Т. Шевченка, 1964), 25.

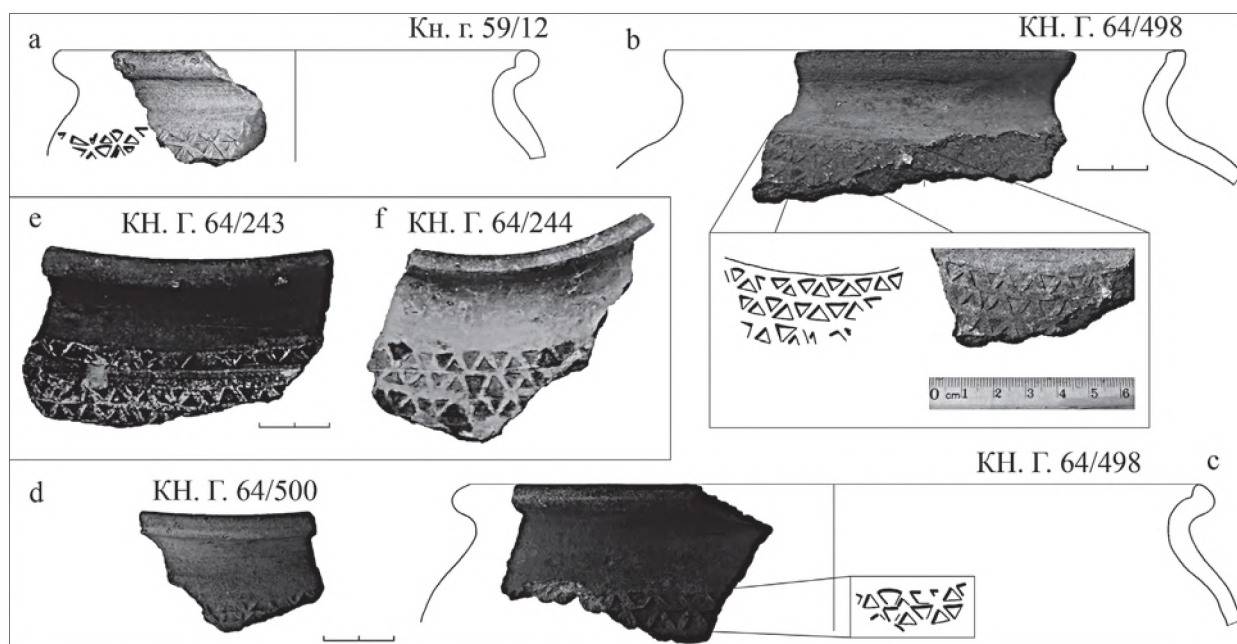

Figure. Ceramic vessels from 12th – first half of 13th centuries with a stamp décor from the Kniazha Hora area (excavations by Halyna Mezentseva):
a – Fragment 1; b – Fragment 2; c – Fragment 3; d – Fragment 4; e – Fragment 5; f – Fragment 6.

part of the settlement.¹ All the other fragments of pots originate from the pit № 1,² which is situated on the fortified part of the settlement near the defensive soil wall and covers the remnants of dwelling № 19.³ According to ceramic materials, the pit № 1 should be dated from the second qr. of the 13th century.

Let us make a short description of the materials. Fragment 1 (figure, *a*) is dated from the 12th century by the method of modeling of upper part of the vessel. Ornament is a number of recesses in the form of triangles and sub-triangular figures. It is located on the extant fragment in two rows.

Décor of Fragment 2 (figure, *b*) also has the form of triangles and sub-triangular figures, combined on a preserved fragment in three rows. In addition to triangles, in a single case there is a recess in the form of a rhombus in a plane of fragment (the 3rd figure from the left edge in the first row from the top).

Fragment 3 (figure, *c*) is dated from the 12th – early 13th centuries. There are two rows of triangular and sub-triangular indentations on the preserved plane of the vessel.

Fragment 4 (figure, *d*) is dated from the first half of the 13th century. The smallest piece of ornament was preserved on it. Deepened geometric figures,

like in other cases, have a triangular and sub-triangular shape.

Fragments 5 and 6 are known from the publications of Halyna Mezentseva. The largest section of stamp décor was preserved on Fragment 5 (figure, *e*). Fragment 6 (figure, *f*) is very similar to Fragment 2, hence a question follows, are both fragments the parts of the same vessel?

The ornamentation has an in-depth character on all six pots. It is interesting that all vessels with a stamp design from the Kniazha Hora fortress have figures-indentations in the triangular and sub-triangular form.

It should be noted that there were no pottery kilns on the Kniazha Hora area.⁴ Therefore, a question about the place of production of ceramic dishes, including with a stamp design, discovered at the fortress, remains unanswered.

Considering the stamp type of ornament in context of the historical and cultural development of a large region, we emphasize that the stamp type of ornament is rare, not only for the Kniazha Hora site but also for the all Middle Dnipro River region.⁵ According to the literature, the stamp type of ornament from 12th–13th centuries at the Middle Dnipro River territory is associated with relics of the West Slavonic tradition.⁶

¹ Архів Археологічного музею КНУ ім. Т. Шевченка, *Інвентарний опис знахідок заgonу славянорусської археології Канівської експедиції в липні 1959 р.* (Київ, 1959), 1–2.

² Архів Археологічного музею КНУ ім. Т. Шевченка, *Інвентарний опис знахідок з Княжої гори біля м. Каніва* (Київ, 1964), арк. 34–5.

³ Мезенцева, *Древньоруське місто*, 22.

⁴ Мезенцева, *Древньоруське місто*, 96.

⁵ Юрий Моргунов, *Летописный город Снепород и его округа в X–XIII вв.* (Санкт-Петербург, 2012), 154.

⁶ *Ibid.*, 154, 166.

In conclusion, an insignificant number of pottery vessels from 12th – first half of 13th centuries with the stamp type of ornament is an evidence of local specific of relics of West Slavonic ornamental tradition at the Kniazha Hora area. Perhaps later on, more publications

appear in the scientific community detecting a number of such local samples of ceramic dishes with décor in the form of geometric figures-indentations on Old Rus archaeological monuments, which will shed light on yet another aspect of the Old Rus society's culture.

Bibliography

- Архів Археологічного музею КНУ ім. Т. Шевченка. *Інвентарний опис знахідок загону славяноруської археології Канівської експедиції в липні 1959 р.* (Київ, 1959), 1–2.
- Архів Археологічного музею КНУ ім. Т. Шевченка. *Інвентарний опис знахідок з Княжої гори біля м. Каніва* (Київ, 1964), арк. 34–5.
- Кучера, Михаїл. Керамика. В *Археология Украинской ССР*, т. 3 «Раннеславянский и древнерусский периоды», отв. ред. Петр Толочко, 446–55. Киев: Наукова думка, 1986.
- Мезенцева, Галина. *Древнерусское місто Родень (Княжа гора)*. Київ: Вид-во Київського університету, 1968.
- Мезенцева, Г. *Звіт про роботу слов'яно-руської археології Канівської археологічної експедиції Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка: Фотоальбом* (Архів Археологічного музею КНУ імені Тараса Шевченка). Київ: КДУ ім. Т. Шевченка, 1964.
- Москаленко, Андрій. «До питання про хронологію давньоруського поселення на Княжій горі за археологічним матеріалом». Матеріали ІХ міжнародної конференції Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського), Київ, Квітень 21, 2016.
- Моргунов, Юрий. *Летписный город Снепород и его округа в X–XIII вв.* Санкт-Петербург, 2012.
- Петрашенко, Валентина. *Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка)*. Киев, 2005.
- Толочко, Петр. Гончарное дело. В *Новое в археологии Киева*, отв. ред. Петр Толочко, 284–301. Киев: Наукова думка, 1981.

Москаленко А. В.

ГОНЧАРНИЙ ПОСУД ЗІ ШТАМПОВИМ ОРНАМЕНТОМ ІЗ КНЯЖОЇ ГОРИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗКОПОК 1958–1965 рр.)

Статтю присвячено публікації гончарних горщиків давньоруського часу зі штамповим орнаментом із Княжої гори. Пам'ятка розташована на правому березі р. Дніпро у середній її течії (Канівський район, Черкаська область).

Під час польових сезонів 1958–1965 рр. експедиція під керівництвом Г. Мезенцевої на городищі виявила представницьку колекцію керамічних виробів. Особливий інтерес становлять горщики XII – першої половини XIII ст., оздоблені геометричними фігурами-вдавленнями, з огляду на їх рідкісність для Княжої гори. Проте цим унікальним знахідкам не приділили достатньо уваги попередні дослідники. Разом з тим, дослідження орнаменталістики керамічного посуду є важливим, оскільки в оздобленні відображаються певні аспекти духовної культури давнього населення.

Із шести наявних фрагментів горщиків зі штамповим орнаментом немає жодного, де б узор зберігся повністю. Орнаменти розташовані на плічках посудин і мають заглиблений характер. Фігури-вдавлення на відомих фрагментах відрізняються за розмірами і пропорціями та за конфігурацією на площині посудини.

Цікаво, що на посудинах із Княжої гори фігури-вдавлення мають трикутну та підтрикутну форму, на відміну від інших давньоруських пам'яток, де переважають інші геометричні форми.

Гончарних горнів або печей на Княжій горі виявлено не було, тому питання місця виробництва гончарної кераміки, знайденої на городищі, залишається відкритим.

Оздоблення у вигляді лінійних рядів геометричних фігур-вдавлень на керамічному посуді є рідкісним на давньоруських пам'ятках Середнього Подніпров'я. В літературі штамповий тип орнаменту на посуді XII – першої половини XIII ст. пов'язують із реліктами західнослов'янської традиції, що свідчить про ще одну особливість культури давньоруського суспільства, зокрема на Княжій горі.

Ключові слова: городище Княжа гора, Середнє Подніпров'я, давньоруський період, міжкультурні контакти, західнослов'янська традиція, гончарний посуд, штамповий орнамент.

Матеріал надійшов 11.04.2018